

ויבקש המיתו - עונש מיתה על ביטול מצות עשה?

במילתו, וע"ז נתחייב מיתה, אלא שזה לבד תמוה מאד וכי היכן מציינו עונש מיתה על ביטול או דחיית מ"ע אפילו מצוה חשובה כמו ברית מילה, ובודאי המבטל מצות מילה לגמרי עונשו בכרת, אבל זה רק על האדם עצמו שביטל מצותו, וזה לא נאמר על האב שלא מל את בנו, וגם הלא הרי לא היתה כוונת משה לבטל המילה, וכי משום שנתרשל בקיום מ"ע נתבע לעונש מיתה לא מובן כלל, ולא מובן מדוע יתרשל משה במצות מילה.

וזה הוקשה לרבי יוסי שח"ו שמשה נתרשל, ולכן ביאר מכיון שלא היה יכול למול ולצאת לדרך מיד משום סכנת הנימול בשלשה ימים למילתו, אבל מצד שני הרי הקב"ה ציוה לו ללכת מיד למצרים להוציא את ישראל, וא"כ מה היה עליו לעשות, אבל מכיון שנתעסק במלון תחלה נענש בעונש מיתה [ולכן נכתב ויהי בדרך במלון]. ומשמע שלפ"ז באמת התביעה לא היתה על הברית, שהיה פטור ממנה, ורק משום שנתעסק במלון. אבל עכ"פ צפורה ידעה שיש כאן איזה שייכות לעסק מילה, וכמו שמביא רש"י שהמלאך היה בולע את משה עד מקום המילה, ובגמ' איתא שבאו "אף וחימה", שהם מלאכים של מדת הדין, ובלעו את משה מראשו עד ירכו וחוזר ובלעו מרגליו עד אותו מקום [ולחד מ"ד שם התגבר משה על "חימה" והרגו אבל "אף" נשאר בחיים וזמם להרוג את משה], אבל גם זה תמוה טובא איך שייך לענוש מיתה ע"ז שעסק במלון, ובכלל ממ"נ הדבר תמוה עד מאד, דאם באמת היה מחויב משה לימול את בנו ולא עשה כן א"כ באמת נתרשל ומדוע אמרו שח"ו שנתרשל, ואם היה מותר לו לנסוע ולא למול א"כ מדוע באו אף וחימה להורגו, וכל הסוגיא כאן תמוהה מאד, וגם וכי היה הקב"ה רוצה להמיתו באמצע שליחות ההצלה, ומחמת קושיא זו פירש ראב"ע בשם ר"ש בן חפני שהמלאך היה רוצה להרוג את אליעזר לא את משה, ועיי"ש, וזה גם דעת רשב"ג בגמ' נדרים שם, אבל אין זה דעת רוב רבותינו ורש"י ושאר הראשונים. ובאמת מחמת הקושי הגדול הזה, חידש הת"י וכן החזקוני בפירושו ב' [עיי"ן שלום רב שמות תשפ"ד באריכות ביאור ענין זה] שכאן לא מיירי במילת אליעזר אלא במילת גרשום שאף שנולד לפני הרבה שנים עדיין לא נימול מחמת תנאו של יתרו, אבל העומד לפנינו הוא דעת חז"ל ורש"י שמדובר פה על ברית מילה של אליעזר, שכנראה נולד עכשיו על סף השליחות של משה לפרעה, ומחמת שנתרשל [או שעסק במלון תחלה] נגזרה עליו גזירה מיתה, שכאמור זה דבר שקשה מאד להבין.¹

והנה אף שבגמ' ורש"י מבואר שהתביעה על משה היתה בגין מצות ברית מילה, וכן משמע מפשטות הפסוקים, וכן פירשו בראב"ע וחזקוני בפירושו א', אבל מציינו בראשונים ובעוד מפרשים ביאורים אחרים על מה יצא הקצף על אדונינו משה, ועיי"ן ברשב"ם [שפשוט לי שנתקשה בכל זה] שפירש ג"כ שהקצף היה על שנתרשל, אבל לא שנתרשל על המילה, כי כאמור זה לא נחשב טענה עליו שהרי היה בדרך והיה מסוכן לימול את בנו בדרך, וגם תמוה מאד שיתחייב מיתה בעבור

שמות תשפ"ה שלום רב

לאחר כל הדו"ד שבין הקב"ה למשה על מינויו כשליח ד' להוציא את בני"מ מצרים, שמשה ממאן שוב ושוב ללכת עד כדי כך שהתורה מתבטאת "ויחר אף ד' במשה", וברש"י שזה השאיר רושם שמחמת זה איבד משה רבינו את הכהונה ונהיה רק לוי, בסופו של דבר נראה כאילו שמסכים משה ללכת [אע"פ שלא מפורש להדיא בתורה שהסכים, אבל מזה שכתוב שהלך ליתרו וביקש רשות לחזור למצרים משמע שהסכים לשליחות], ואז כשהיה במדין דיבר אליו ד' בפעם שניה [לפי דעת הרמב"ן, דלא כראב"ע] ואמר לו לשוב למצרים כי אין שום סכנה לו מכל האנשים שהיו שם, ולכן לקח משה את אשתו ואת בנו, אף שלא נצטוו ע"ז, אבל לדעת הרמב"ן סבר משה שזה עצה טובה משום שאז יבטחו בו בני ישראל יותר [שהרי אחד טעמי ההתנגדות של משה לקבלת השליחות היתה שהן לא יאמינו לי], ומסתימת לשון התורה ורש"י אצלנו משמע שהם חזרו אתו למצרים, אבל בפרשת יתרו מביא רש"י מחז"ל שאהרן אמר לו שעל הראשונים אנו מצטערים, והיינו שאהרן סבר שזה רעיון לא טוב להביא את צפורה ובניה למצרים, וכנראה הסכים משה לעצת אהרן וצפורה חזרה לבית יתרו אביה, ולא חזרה למשה עד זמן מתן תורה או אולי אפילו לאחר זה.

אבל עוד קודם שחוזרת צפורה למדין, כאשר היו בדרך בין מדין למצרים וכאשר היה עדיין ביחד עם משפחתו, קורא אירוע מזעזע שבו כמעט איבד משה את חייו, שהתורה מספרת שכאשר היו בדרך במלון "ויפגשהו ד' [מלאך] ויבקש המיתו", שמשה נתחייב מיתה מאיזה סיבה שאינה מפורשת בקרא, אלא שחיו ניצל ע"י ברית מילה של ערלת בנה, וכנראה שהתביעה על משה קשורה עם מצות ברית מילה, אבל הדברים סתומים בתורה מה היתה התביעה עליו, והפלא הגדול ביותר הוא שהרי עכשיו אנו באים משבעה ימים ולילות שבהם הקב"ה מבקש ממשה בכל לשון של בקשה לקחת על עצמו את השליחות משום שזעקת בנו"י באה אלי, ומשה מנסה להשתמט מזה בכל דרך שיהיה, אבל עכ"פ בסופו של דבר כנראה הוא מקבל את השליחות, ואז יוצא משה לדרך להוציא את בני"מ, זה זמן הגאולה, אבל פתאום בא איזה הפסק, ומשה בסכנת מיתה משום תביעה פרטית השייכת למילת של בנו, וזה לא מובן כלל.

וכבר חז"ל נתקשו מאד בהבנת פרשה זו ואין בזה דבר ברור גם אצלם, וזה משתקף ברש"י שהעתיק את דברי חז"ל בגמ' אבל הביא מחלוקת בזה, וזה שלא כדרך רש"י שכאשר הוא מביא כמה פשטים הוא אומר זה פשוטו ואח"כ מדרשו, אבל כאן הוא מביא מחלוקת של חז"ל כשני שיטות, והיינו שלכו"ע הנידון כאן הוא דחיית הברית מילה של אליעזר, שהרי גרשום נולד כבר לפני הרבה שנים ונימול כהלכה, אבל על סף הנסיעה למצרים להוציא את בני"מ נולד למז"ט בן שני למשה רבינו [אף שלא נזכרה לידתו], והאירוע הזה היה ביום שמיני ללידתו, שהוא זמן הברית [כמש"כ רש"י בגמ' שם], אלא שנתרשל משה

אבל לעיל [ד-כ] רמב"ן מפרש כרש"י שאליעזר נולד בתקופה ההיא והיה חייב למולו, ועיי"ש, אבל לא הוסיף בזה שום הסבר חוץ ממש"כ שלא נתן לו את שמו אליעזר עד לאח"כ ולכן לא נזכר שמו בפרשתנו, ועיי"ש.

1. והנה בפרשה עמומה זו, היינו מצפים דברי אלקים חיים מהרמב"ן שיבוא ויבאר פרשת סתומה זו, אבל ראה זה פלא שהרמב"ן מודג כל הענין, ואין שום פירוש מהרמב"ן על ארבעת הפסוקים של הענין זה, ותמוה טובא.

התרשלות זו, ולכן פירש הרשב"ם שהטענה על משה היתה שהתעצל בהליכתו ומוליך אשתו ובניו, הרי שהתרשל בקיום השליחות ללכת לפרעה, שהרי הקב"ה רק ציוה אותו ללכת למצרים, אבל לא אמר לו לקחת את אשתו ואת בניו, ואולי כפרט עכשיו שאשתו יולדת עם ילד קטן לא רצה הקב"ה שילכו לנסוע בדרך [וכמו שסבר אהרן מדעת עצמו], אבל אפילו לולא זה, הלא בני ישראל סובלים במצרים, כל הפגישה עם משה בסנה הוא משום שהנה צעקת בני ישראל באה אלי, וא"כ זה שעת חירום, ובשעת חירום שקוראים את המציל הרי הוא רץ ככל שיכול בכדי להציל את החולה, וא"כ זו היתה צריכה להיות הרגשתו של משה, אבל במקום לקפוץ לשליחות ולקיימה במהירות ובלחץ, הוא חוזר הביתה, ואורז את החפצים, ולוקח את אשתו היולדת ואת בניו, וא"כ פשוט שצריך לעצור באמצע הדרך במלון, כי זה דרך ארוכה ואי אפשר לנסוע בלי מנוחה, וזה הטענה עליו.

והנה ביאור זה של הרשב"ם שנזכר כאן בקצרה הוא לשיטתו בפרשת וישלח שהארץ עוד בזה, שביאר שיטה מחודשת [שלא כחז"ל ורש"י שם] ע"ז שותקע כף ירך יעקב בהאבקו עם המלאך שהוא שרו של עשו וז"ל ומה שלקה יעקב ונצלע לפי שהקב"ה הבטיחו והוא היה בורח, וכן מצינו בכל ההולכים בדרך שלא ברצון הקב"ה או ממאנים ללכת שנענשו, במשה כתיב שלח נא ביד תשלח, ויחר אף ד' במשה, ולפי הדרש אף שאמרו חכמים בכל מקום חרון אף עושה רושם וכאן מה רושם יש, הלא אהרן אחיך הלוי עתיד היה להיות לוי ואתה כהן ועכשיו הוא יהיה כהן ואתה לוי, אך לפי הפשט לפי שהיה מתעצל ללכת כתיב ויהי בדרך במלון ויפגשו ד' ויבקש המיתו, וכן ביונה שנבלע במעי הדגה, וכן כבלעם ויחר אף אלקים כי הולך הוא ונעשה חיגר וכו'. ומבואר בדעת הרשב"ם שהקצף על משה עכשיו הוא קשור לזה שמיאן בשליחותו שבעה ימים ושבעה לילות, עד שנאמר ע"ז ויחר אף ד' במשה, והרושם שנשאר מהחרון אף לא היה רק זה שנהיה לוי במקום כהן, אלא שלמעשה נגזר עליו מיתה מחמת שנתעצל בדבר זה, ולא מבואר ברשב"ם מדוע מגיעה מיתה ע"ז, אבל כמדומני שצ"ל שכאילו טענה מדת הדין שמשה לא מקיים ולא יקיים את תפקידו כפי שצריך, שהרי אילו הבין את הדחיפות ואת הנחיצות לעזור לבנ"י לפדותם משעבוד מצרים, לא היה מתעצל ומתרשל בדבר זה, אלא היה רץ כמו שאין לו רגע לאבד, ומכיון שלא יעשה את תפקידו, ממילא צריכים למצוא מישוהו אחר שיעשה את העבודה יותר טוב ממנו, אולי אהרן, אולי אדם אחר, אבל משה נכשל במשימתו לפי טענת מדת הדין עליו, ומכיון שחרה בו אף ד' ממילא ואבדתם מהרה, כך נראה שיטת הרשב"ם בזה. וגם אפשר שטענה מדת הדין, שבזה משה מתרשל בקיום השליחות הרי זה כעין מורד במלכות, שלא משמיע את עצמו לציווי המלך הקב"ה, והרי זה כאילו חוצפה כלפי שמיא, ועונשו במיתה.

וא"כ שלפי דעת הרשב"ם לא היתה כאן טענת התרשלות על המילה כלל, וא"כ צריך לבאר מדוע הרפה המלאך ממנו כאשר מלטה צפורה את אליעזר, הלא אין זה מעין הטענה כלל. וע"ז יישב הרשב"ם בעצמו דברים קצרים וז"ל הועילה לו למשה להצילו כמו קרבן כעין שעשו גדעון ומנוח כשנראה להם המלאך עכ"ל. והדברים טעונים ביאור, דבשלמא גדעון ומנוח הקריבו קרבן כאשר נראה להם המלאך משום שחשבו שימותו משום שראו מלאך ולכן הקריבו קרבן, אבל לא היתה טענה

עליהם שמחמתה הם נתחייבו מיתה, אבל אצל משה הרי היתה טענה עליו שהתעצל והתרשל, וא"כ מה מועילה המילה, ובכלל צריך לבאר השייכות בין מילה לקרבן, שמילה אמנם מצוה גדולה, אבל זה לא הקרבת קרבן, ועכ"פ כ"כ ברשב"ם שהועילה לו המצוה להגן עליו. [ובאמת אח"כ כתב הרשב"ם עצמו על מה שאמרה צפורה אז אמרה חתן דמים למולות וז"ל על עיכוב המילה נתחייב בעלי מיתה, כי המילה הצילתו עתה עכ"ל, כלומר שצפורה הרגישה שהמילה הצילה אותו ובהכרח שהיתה תביעה עליו שעכב את המילה, אבל זה סותר לריש דבריו ולמש"כ בפרשת וישלח שהטענה על משה היה שמיאן בשליחות המקום].

ובאמת המעיין בספורנו היטב יראה שגם הוא פירש את הענין כעין הרשב"ם, שבתחילת דבריו הוא אומר ויבקש המיתו מלאך הממונה ע"ז ביקש להרוג את משה בשביל שנתרשל עכ"ל, אבל לא כתב על שנתרשל מן המילה, אלא שנתרשל, ובודאי זה יכול להיות שנתרשל בשליחותו, ואח"כ פירש שצפורה מלטה את אליעזר והסבירה כי חתן דמים אתה לי היינו שהזכירה שכאשר היה משה חתן כאשר נישאו התנית עמי שנמול את בנינו ונוציא מהם דם ברית [ויש לעיין איך זה מתאים עם התנאי שעשה יתרו עמו שיהיה לע"ז, ואולי מטעם זה גופא התנה משה עם צפורה על המילה, שחשש שיתרו יעכבנו] והוסיף הספורנו וכל זה אמרה לזכות משה לפני המבקש להמיתו עכ"ל, והיינו שעשתה מצוה שידעה שמשה רוצה שתתקיים, שמשה ביקש ממנה לפני הרבה זמן, ולכן הסבירה למלאך איזה מן אדם חשוב הוא משה עד שהתנה עמה שתמול את בנה, וזה זכות המצוה של משה שהסבירה למלאך. אבל דברי הראשונים האלו לכאורה לא עולים בקנה אחד עם דברי חז"ל.

ובאמת מצינו בספר העקדה שרוצה לקשר בין הדברים, וז"ל ויקח משה את אשתו וגו' לדעתי זה היה עון אשר חטא ביד משה עליו נאמר ויפגשו ד' ויבקש המיתו כי באמת היה לו למול את בנו בזמנו ולהניח אשתו ובניו אצל חותנו, כי מה חפצו בביתו אחריו ושתצא אשתו עמו, הנה נראה שהיתה חביבה עליו בראשיתו יותר מבאחריתו, ואחשוב שזהו דעת מי שאמר נדרים ל"ב על שנתעסק במלון תחלה, שהלשון הזה הוא כנוי לעסק אהבת הבית הכוללת חברת האשה והבנים, כי לפי שהיה העסק ההוא בעצם וראשונה במחשבתו נסתתמה ממנו חלוקת חלופיו כי הוא אמר שם ל"א אם אמול ואצא הרי סכנה לילד אם אמול ואמתין עד שיכריא הרי עכוב בשליחות, והצד היותר נאות הינו נסתר מעיניו למולו ולהניחו שם עם אמו, ואם היה הטוב והישר אחר כך להחזירם שם בדבר אהרן כ"ש שהיה לו להניח מתחלה, והוא מה ששורמו באומרו ויהי בדרך במלון ויפגשו ד' ויבקש המיתו, שלא היה הפגע רק למה שהיה בדרך במלון הנזכר אשר היה לו להניחו במדין ולא לעכב המצוה, ותקח צפורה צר ותכרת וכו' כי היא מעצמה הבינה שעכוב המילה היה חטא בידו וכ"ש אם ראתה סימנים ע"י מלאך שרף או נחש כמ"ש ז"ל שם ל"ב עכ"ל, הרי שקישר היטב בין פשוטו של מקרא לדברי חז"ל.

וכמו כן עיין במשך חכמה שביאר על דרך זה אבל באופ"א, ולפי דעתו משה לקח את אשתו ואת בניו עמו למצרים משום שחשש שישראל לא יאמינו לו, ולכן הביא את בניו ואת אשתו שע"ז הוא ישכנע את בנ"י כי הוא בטוח בדבר ד' להוציאן ממצרים, כי אם לא, מי יכניס את בניו ואשתו אל מקום עבדות ומסוכן כזה, ולכן כמו שנענש על שאמר והן לא יאמינו

לי, כן נענש על מה שלקח את בניו עמו ולא מל את בנו, כיון שלא היה צריך ליקח את בניו בדרך, ולכן לא הגינה עליו המצוה [של שליחותו לפרעה], ויבקש להמיתו עבור שלא רצה למול בנו משום סכנה, והיינו ג"כ משום שזה היה בנוי על החלטתו להביא את אשתו ואת בניו למצרים באופן שלא היה צריך לעשות כן.

ויוצא לנו מכל זה לפי הרשב"ם וספורנו ועקדה והמש"ח, שבאמת עיקר הטענה כאן על משה קשור בשליחותו, והיינו שבאיזה נקודה טענו אף וחימה שהוא עדיין ממשיך להמרות את פי ד' לגבי עיקר תפקידו ללכת לפרעה להוציא את בני ממצרים, ומכיון שהיה חרון אף ד' במשה מחמת השליחות, ממילא בא המלאך ששמו "אף" ורצה להרוג את משה, כלומר שזה קטרוג של מדה"ד להרוג את משה, ובודאי הכוונה בזה לא רק להרוג את משה אלא שע"ז יתמשך השעבוד של בני ממצרים, שהרי הגאולה צריכה לבוא ע"י משה, אלא שצפורה חשבה מהר ומיהרה למול את בנה, ובשלמא לפי העקדה ולפי המשך חכמה מובן שפיר מה שעשתה, שהרי הטענה גופא היה ע"ז שהיה לו להשאיר את האשה ואת התינוק בבית וממילא הוא ימול שם, ולכן מה שהיא עשתה זה מעין הטענה, אבל לדעת הרשב"ם והספורנו כנראה לכאורה ענין המילה לא שייך לכאן כלל, שלא היתה תביעה ע"ז, אלא שזכות המצוה הוא כמו קרבן, ועשתה את זה בכדי לפייס את "אף" שרצה להרוג את בעלה.

ונראה לבאר את הדברים ע"פ הגמ' הידועה במנחות דף מ"א ע"ב דמלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא א"ל קטינא קטינא סדיא בקייטא וסרבלא בסיותא ציצית מה תהא עליה א"ל ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשין כו' אלא ה"ק לי טצדקי למיפטר נפשך מציצית ופירש"י תבקש תחבולות לפטור עצמך מציצית וכו', הרי שחידש המלאך [וזה דבר שרק מלאך יכול לדעת] שיש זמן שנקרא בשמים עידנא דריתחא, שאז נענש אדם שמחפש תחבולות להפטר ממצות ציצית, ולכן אסור לחפש דרכים ותחבולות ליפטר ממצות ציצית, כי היא מגינה על האדם, ובמק"א הארכתי לבאר שלפי דעת הרבה ראשונים זה הטעם למנהג ישראל שהתחיל בתקופת הראשונים ללבוש ט"ק, שהרי באמת אין חיוב ציצית אא"כ לובשים בגד של ד' כנפות, ובימי חז"ל כן היו רוב הבגדים, אבל בימי הראשונים שנשתנה האופנה והתחילו ללבוש בגדים מודרניים ששוב לא היו בני ד' כנפות, מה"ט הנהיגו הראשונים ללבוש ט"ק שהוא בגד מיוחד לקיים מצות ציצית, וזה נהיה תכלית בפ"ע, אבל מדוע עשו כן, אבל הטעם הוא מחמת כן, שמכיון שלפעמים יש עידנא דריתחא בשמים, וכמו שמצינו אצל בלעם שידע לכיון שעת זעם הקב"ה, ובשעת כעס של הקב"ה, כאשר האדם מוגן במצוה אז יש לו הגנה עי"ז, ואף שבאמת אין לו חיוב לקיים את המצוה עכשיו, או שיכול למצוא אופן שיפטר מהמצוה, אבל אם יעשה כן אז לא יקבל את הגנת עידנא דריתחא.

והנה בחידושי הארכתי להוכיח שרעיון זה אינו דוקא במצות ציצית אלא הוא יסוד מוצק בכל מצות עשה, והבאתי הרבה ראיות לזה, ועיין בפסחים דף קי"ג ב' שבעה מנודים לשמים מי שאין לו אשה ומי שאין לו בנים ומי שאין לו תפילין בזרועו וציצית בכגדו ומזוזה בפתחו וכו', ובתוס' שם בתירוצם השני כתבו שמיירי במי שאין לו ציצית או תפילין אבל יש לחזר להביא עצמו לידי חיוב כדאשכחן במשה שהיה תאב ליכנס לא"י כדי לקיים מצות שבת, ועי"ש בנהש"ס שציין שמקור הדברים

הוא בסוגיא דמלאכא ורב קטינא, הרי שהתוס' הרחיבו את הגמ' הנ"ל לגבי ציצית לכל מ"ע, וזה באמת לשון הגמ' ענשיתו אעשה, והבאתי בחידושי שהמקור לזה הוא אולי בירושלמי שהביא הב"י בסי' קכ"ח שפסק ע"פ הירושלמי שכהנים שאינם רוצין לעלות לדוכן א"צ לשהות חוץ לבהכ"נ אלא בשעה שקורא החזן, וכתב המשנ"ב סק"יב דהא שהכהנים אינם רוצים כגון שהוא חלש, וביאר בביה"ל בשם ספר חמד משה וז"ל עיין במ"ב שכתב מפני חולשא דאל"ה בודאי לא שפיר למיעבד הכי שיבטל מ"ע בחנם וה"ז דומה לשאר מ"ע התלוי במעשה כמו ציצית דלא חובת גברא הוא אלא חובת מנא ואפ"ה צריך לעשות בגד של ד' כנפות ולתת בה ציצית וענשי נמי עלה בעידן דריתחא, הרי שמדויק כאן מהירושלמי שזה כלל בכל מ"ע, שאף ששייך למצוא פטור, אבל העושה כן הרי הוא מסיר מעל עצמו את הגנת המצוה.

ולפ"ז מובן מש"כ הח"ח בספר אהבת חסד וז"ל ונראה דאם יכול להשיג מעות ללות צריך ללות כדי שיהיה יכול לקיים מ"ע דביומו תתן שכרו, וכתב מקורו מהא דאיתא במנחות במעשה דרב קטינא משמע שם דצריך האדם להשתדל להכניס א"ע שיהיה מחויב בהמצוה ובעידן דריתחא ענשין ע"ז שלא הביא עצמו לידי חיוב וה"ה בענינו דצריך להשתדל ולהשיג מעות אם יכול כדי שיהיה יכול לקיים המצוה דביומו תתן שכרו, עכ"ל.

ועיין באג"מ שפסק דאסור לטייל בסוכות אם זה יגרם שלא יאכל בסוכה ואף שהולכי דרכים פטור מן הסוכה, מ"מ זה דוקא אם צריך לילך לעסקיו או לדבר מצוה, אבל לטייל בעלמא אסור משום שמבטל עי"ז מצות סוכה וכמו שחזינן בסוגיא דמלאכא ורב קטינא שאסור למצוא תחבולות להפטר ממצוה.

[ועיין בתב"ש י"ד ס"א שדן אי יכול א' להוציא אלם בברכת השחיטה וכתב וז"ל וזה פשוט כו' כשיזדמן לבר ישראל לקיים עשה ואין לו מניעה לא יעביר טצדקי למפטר ממנה דהא אי עבד טצדקי למפטר עבירה היא בידו ונענש עלה כדאמרין במנחות ולכן זה מחשב כחליבו על השוחט ויכול אחר להוציא ידו חובת ברכה אם אינו יכול לברך בעצמו, ועי"ש, הרי לנו שמלבד ממצות ציצית שהיא המקור לכל זה, כן אנו מוציאים בשעת מ"ע, וכגון סוכה, ומצוות פריעת שכרו ביומו, ושחיטה, וברכת כהנים, ומבואר שכן הוא בכל מ"ע.]

ועיין רמב"ן בשער הגמול וז"ל ופעמים שיסורים באים על בטול תורה וכן כיוצ"ב והן בטולי מ"ע כמו שאמר רב קטינא כו' לפיכך משבאו עליו יסורין ופשפש בעצמו ולא מצא בעצמו עבירה כו' יתלה היסורין בביטולי מצות העשה שאינו מזרו לעשות אותן כראוי אלא מתעצל בעשייתן ובקיומן עכ"ל.

ולע"ד מכאן תוכחה גדולה על אלו שחידשו לחם מזונות ע"י שלשים את העיסה במי פירות ולא במים, שמלבד הדיון ההלכתי אם זה באמת מחשיב את העיסה כמזונות, שי"א שטעמו נרגש וי"א שאין טעמו נרגש, וגם יש לדון שאפילו אם זה מזונות אבל מ"מ אם קובע סעודה ע"ז הלא אז הדין הוא שמברך עליו המוציא ובהמ"ז, וכידוע וכמפורסם שישנן דעות בזה מעיקר הדין, אבל חוץ מהנ"ל יש לדון ע"פ דברינו, דזה ברור שבעולם הרחב אין כזה דבר כמו עיסת מי פירות, כי בודאי כל עיסה נילרשה במים, אלא שכאן המוציא מאן דהוא עיסה כזו שכל מטרתה היא שלא ליטול ידים ושלא לברך בהמ"ז, וא"כ

אפילו נימא שזה מהני, אבל זה ממש הציור שבכל המצוות הנ"ל שעושה תחבולה בשביל לפטור את עצמו מחיוב מ"ע, ולכן בשלמא אם אחד נמצא במקום שא"א לו ליטול, וכגון שהוא בדרך או באוירון א"כ אז אפשר להבין שבכדי לאכול יש להמציא לו לחם מזונות, אבל היום הרי הרחיבו את הרעיון הזה לכל מציאות, ולאחרונה אפילו בחתונות שלפעמים הוא יושב שם כמה שעות, אבל בכדי שח"ו לא יצטרכו לברך ממילא שמים שמה לחם מזונות, וה"ז להדיא המציאות של חז"ל וכל המקורות הנ"ל שזה נחשב בגדר עשיית תחבולות כנגד קיום מ"ע.

ועכ"פ לפי כ"ז יש לנו קצת יותר הבנה בענין שלפנינו, דחזינן שבזמן שיש לפנינו יתברך כעס על העולם, שהקב"ה מסתכל על עולמו ורואה מעשה בני אדם והוא כועס על מה שהוא רואה, אבל אם באותו הזמן מסתכל הקב"ה ורואה בני אדם שעוסקים במצוה שלא דוקא הם מחויבים אבל הם משתדלים בדוקא לקיימה בכדי לקיים את רצון הבורא, אז הוא מתמלא רחמים וחסותו שוככת. ולפ"ז י"ל, דודאי אפשר שמן הדין הרי היה למשה היתר הלכתי שלא למול את בנו, שהרי נצטוה לצאת למסע שליחות של פיקו"נ והוצאה ממצרים, אלא שהיתה טענה עליו בגין שנמנע מהשליחות, או שמתעצל מהשליחות, או שעשה חשבון לא נכון בזה שהביא את משפחתו עמו בדרך, וממילא הוכרח להתעסק במלון, אבל מ"מ מכיון שבכמה דקות אלו שהעסק במלון עדיין לא מל את בנו, א"כ חסרה לו ההגנה של העונש של בעידנא דריתחא, ולכן באו אף וחימה, שהם המלאכים שתפקידם לעורר אף וחסות הקב"ה על עולמו ולגולל את העידנא דריתחא, וניסו לעורר את חמת הקב"ה על משה בגין

הטענות השונות שהיו עליו, ואף שהתגבר משה על חימה והרגו, אבל "אף" שהוא התגבר מחמת שחרה "אף" ה' במשה על שמיאן בשליחותו, הוא התגבר על משה ויבקש המיתו, לא על העדר המילה, אבל על הטענה על משה בגין השליחות, ולכן באה צפורה ומלה את בנה, אף שאפשר שלא היה חיוב הלכתי שהרי היה מותר להם להתעסק במלון, אבל הועילה הגנת המצוה – הרשב"ם קורא לזה קרבן, הספורנו קורא לזה הגנת המצוה, להסיר את חימת "אף" מעל משה, ולזה הועילה צפורה במילתה את בנה אליעזר, ונמצא שדברי הגמ' ודברי הראשונים משלימים זה את זה, ולא פליגי כלל בעיקר דבריהם.

וגם דברי הרשב"ם עצמו שכנראה דבריו סתרי זה את זה שהקשינו לעיל א"ש, דודאי עיקר התביעה על משה היתה בגין ההתרשלות על השליחות, וזה גרם את מדת הדין ואת העידנא דריתחא, ולכן כאשר מלתה צפורה את בנה וירף ממנו המלאך, אז הבינה שהמילה הגינה עליה, כלומר שבאמת היו צריכים למול, שהרי זה יום שמיני למילתו, אלא שמחמת זה לבד לא שייך תביעת מיתה, אבל מכיון שזה הגין על תביעת מיתה של התרשלות, בהכרח שזה היה מצוה שהיה מוטל עליהם לקיימה, וא"כ הרי זכות המילה הגינה על בעלה, ודו"ק.

וגם אפשר שאף וחימה אמנם רצו להמיתו, אבל המלאך הזה רצה להגן על משה, ולכן בלעו וחזרו ובלעו להראות לו שע"י המילה הוא יכול לעשות מעשה הגנה שיגן עליו מהעדינא דריתחא שנגרם מחמת מניעת משה לקיים את השליחות באופן הנכון.